

Zeitschrift: Romanica Raetica

Herausgeber: Societad Retorumantscha

Band: 17 (2007)

Artikel: Fontaunas da dretg romontschas : ord igl anterius territori grischun dalla Ligia dalla Casa da Dieus e dalla Ligia Grischa

Autor: Bundi, Martin

Kapitel: Bergaglia

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-858957>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 01.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Bergaglia

Statüts criminals da val Bregaglia.
Revidias l'on 1597.

A. Introduziun.

Als statüts criminals da Val Bregaglia dell' on 1597 èn fitg dettagliès e prescrivan sevèras pagnas per mintga pitschen e grond fallamaint. Sagond nos hodien möd da vair, stonni las pagnas stipulédas bitg an giüsta proporziun culs fallamaints; ellas enn sainza dubi exorbitant ätas, e cun raschun ans dumandains hozandi, schi era propi necessari a quel taimp da ledschas terrorisantas.

Nus nu vulains però tschertgér da raspónder sön üna tela dumonda, ma preferins da antrér sainza äter aint als statüts stess.

Els enn scritgs a man cun bêla caligrafia e ans cuolpischen oravant per lur fuorma etica-morala; proverbis e sententschas ci onn anc hozandi lur complagna valur, cuntuornéschan las grevas stipulaziuns da ledscha; ellas vegnan introdottas cul motto:

«Derva, Dia, als nos cours, a fegn da stricta observanza dels statüts;

e ziva 89 paragrafs ci séguan, fuorman la finala duos sententschas anc adögna importantas:

«Nu vala, ni statüt, ni ledscha,

«Schi prüm nu l' observa quel ci regia.

e sagond:

«Painsa oravant e ziva fo,

«Schi tö nu painsast, mel at vo.

Fonn curuna co e lo interessants proverbis, scu 'ls seguents:
(ci però enn nias mess tiers pü tärd)

«N' è bitg bun d' avair raguärd sö la qualitet da la persuna an
«giüdizi; la glièd dei mèl, e las naziuns schmaladironnan quel
«tal ci dei al malvagi: tö ist giüst; ma quels ci 'l condannan
«varonn benediziu. —

«Magna tres la ti dispüta cul proxem, ma na quintér or al
«misteri d' ün äter. —

«Fèr giüstizia tres sententscha è miglier gradia a nos Ségner,
«ci fèr sacrificis. —

«Saia la madema ledscha, tant per quel ci è naschia aint al
«paîs, scu pel furestier. —

Quistas bêlas sententschas adorneschan als statüts scu cornischons üna piattanza piccanta; ellas stann a la porta dels statüts e predgian la morala della buna convivenza.

B. Riguard las elecziuns e las obligaziuns della Derschûra.*)

Mintg' on, sainza banida, al prüm di da Schnier als Cumögns honn d' as raduner e mintgögn dad els tscherna ôtg omans ed ögn notar, ögn dals migliars pel giuramaint, e tots giaronan al lütg seguond l' üsanza antica a tschêrnar ögn Podestà ci guverna tot la Val. — Al Sigr. Podestà quel di al pajarò las spaisas als electurs ed al guébel, cio è sis livras per mintgögn. Al Podestà elegia cun 18 giürès l' ho da fér giustizia criminela e per ereditét.

Las parts litigantas pònn péar per cunigliér doma duas giüres cul lur diffensur. Doma an cas da malefizi pònn ellas péar ögn advocat, schi vottan, ma schi nu vottan bitg al resta in libertet da la Derschûra dal dér. Pü anavant è previa

ci füss da fèr sententscha, sainza guardér söl àgen vantatg, ma soma söl onur e vantatg cumögn an toutes circustanzas.

— Tschernia al Podestà, ho el da giürér,
«ci mintga onur e gloria vüglia el dêr ad ögn sulett: a Dia Bap, Figl, Spirt Sontg;
«ci el vüglia giüdér a orfans e' veavas e a parsunas bisögnevlas;
«ci el vüglia difénder e mantégner l' onur, la grondezza, al dretg e'l vantatg da tot la Val;
«ci el vüglia castiér ed estirpér tot intrigas e tots intrigants, tots malins e schelerats;

*) N. B. Deplorablamaintg è ena pagina digl manuscript de Sigr. president Lanz p. m. eida tranter mangs, uscheia tgi nous ischan stoss sfurzoz da ramplazzar igl contign de chella antras la preschainta agiunta an stampa pitschna.

«ci el vüglia, ziva santia al parere dels giürès, schimai füssan pari da númer ainten lur sententscha, da tégnar cun quels ci pärerò ad el pü giüstifitgè;

«ci el vüglia observér als statüts e las viglias ordinaziuns, scu statten scritgs;

«ci el nu vüglia mai mètter al sigill della comunitàt sainza al cunseg'l da la Derschüra.

Al vigl Podestà scadia ho da giüramantér al nov Podestà elegia, e schi 'l nis confirmè, ho ün vigl Podestà da saramaintér el.

Mademamaint honn' als giürès da criminél, alzond traïs dets, da giürer d' esser übidiants al Podestà; da sustégner la raschunevladet e la grondezza della Val; da giüdér orfans e veavas e bisögnevels; da castiér malvagis, malins e schelerats; da observér statüts e ledschas; da bitg manifestér misteris, salvo schi fo basögnis; da fér sententscha, tenor plant e cunterplant per giüstizia.

— Giüres, legitimès per paraintella, honn' da tégnar zupè tot quel ci suzéda an Derschüra, sot pagna da pérder Uffizi, giüramaint e crudér an 200 livras multa; giürès, exclus per parentella; ci quintan or misteris da Dretg; o persunas, ci tschërtgan d' ascultér tres fanèstras o sö per tetgs las tractandas da la Derschüra, crodan an 100 livras pagna sainza grazia.

— Al Podestà ho da interquerir tot als giürès avant ci dêr ad els al giüramaint; e schi ögn o l' äter vess fatg vargod cùnter als statüts per favorir la si agna eleziun, e schi ans po compruvér quel tant tres duos testimonis, dal giürê nu po per al spazi da treis ons plö funcziunér an nagiün Uffizi.

La corrubziun an tot sias fuormas per favorir l' elecziun d' ün têrz, vegn severamaint punida, e trasgressours crodan an pagna da 100 rantschs.

Passédas las eleziuns honn als tschernias tranter els d' as dumandér e's cunsigliér, schi mai füss nia fatg o commess vargótt cunter al bun uorden o cunter als regolamaints, per pudair castiér als trasgressuors.

— Libers da castéi e pagna énn als unfants e glièd giuvna anfègnan a 18 ons, scu êr la glièd fitg viglia.

— Giüsteia vegn fatg dal Podestà, da 18 giürès e 2 guébels, tot on, cun ecepziun da las festas dell' Incarnaziun, Nadél, Circoncisiun e Aschensiun. Quistas festas honn da nir observéadas da

tots, ed èr als mercants honn da observér ellas; soma mercants èsters munias da cărtas da prescha énn schliès da quista obligaziun.

— An taimp da stèd cur ci as tratta per causa da strasäras da rubatschér sot tetg al furmaint, o'l ségial o äters frutts campêsters ponn al Podestà, o'ls ministrals o tenents an cas da basögns, dêr licenza. —

— Podestà e giürès honn diligentamaint da badêr sön tot indizis e vuschs ci circuleschan in merit a melfatgs, ed inquerir toutes personnes denunziées per ledernetg e delicts, conferint ad Els dretg e autoritet da métter an arrest, turmaint, e castei tous denunziés, scu pârarò ad Els dretg; e ci 'ls guebels saien obligès da 'ls torturér.

— Al Podestà ho plagna autoritet de métter an fermanza qualunque parsuna èstra suspecta ci as trattégna aint la Val, scu èr qualunque parsuna indigéna sot imputaziun, ci less partir.

— Podestà, tenant e nudér del Criminél nu ponn bitg tégnar ustareia criminela, sot pagna da perder «fede e giuramento».

— Ponn nir clamès avant la Derschüra êr femnas ed unfants scu pardütgas.

— Schi ögn as lamainta tar al Podestà e Derschüra, ci ad el saia nia angulè; e schi el 'less procéder a sia spaisa cùnter al léder, stonn tots objects angulès nir restituias ad el an dobla valur, e 'l léder punia da la Derschüra. Schi però quel tal vuless soma giüder a la Derschüra sainza as intramétter pü anavant, restan als objects angulès an proprietet da la Derschüra.

— Objects angulès po mintg' ögn sequestrér e cunsignér an man alla Derschüra, ma bitg tégnar per sé stess.

— Procedia cùnter melfattuors po nir soma da giürès imparzials, söls quals nu schéa nagiügn suspect.

— Per toutes sedutas criminalas, scu êr raguärd sigiürtet rott, attac all' honur, nu po ün giürè quintér plö ci ögna livra dieta; an causas da malefiz anúa plösas parsunas vegnan messas an parschun, survegn mintga giürè 6 livras dieta; mademas stipulaziuns sérvan êr pels guebels e guardians. Podestà e tenents honn adögna al dobbel; e schi ün giürè quintess daplö, vegn el privè di «fede e giuramento». Nagiügn è tignia pagér daplö; paraunts e amics dels parschuniers ponn ésser preschaints cur ci vegn fatg

quint sur dellas spaisas occoridas; e 'l nudér del criminel è ubligé da dêr or al buletin sur dellas spaisas, e 'ls guebels honn da specifitgér ellas, tot an virtüt scu ci prescriva al statüt.

-- Tottas sententschas relaschédas dal criminél honn d' esser inappellablas.

— A totts vaschegns da Bergaglia vegn concedia, sen lur dumonda, üna Cärtà d' origine. La dumonda ho da nir fatga al Podestà, ci, tragiond tiers 4 giürès, dat la concessiun cùnter üna taxa da 3 baz. Duvéssan esser preschaints totts als giürès, survegn mintga giürè 1 baz. Per l' onoranza da avair al sigill della Val, vegn quintè üna taxa da $\frac{1}{4}$ scudo. Al nudér ci ralascha la Cärtà po êr quintér $\frac{1}{4}$ scudo pel si disturbo. — —

C. Stipulaziuns da ledscha.

1. Cùnter negliger la predgia:

Homens e femnas ci nu vonn bitg an baselgia crodan an pagna da 25 livras per vota; preditgants e giürès da mintga vischnanca honn da tégnar nota dels trasgressuors, e 'ls denunziér al Podestà.

2. Cùnter al blastamér:

Blastemmas cunter Dia Bap, Figl e Spiert Sontg vegnan punidas cun 100 livras. A preditgants e giürès stat da fèr la denunzia al Podestà.

3. Cùnter al ball e l' ir an máscara e bigóda:

Ballér, ir an bigóda, è proibia da tot taimp, da di e da nôtg Soma an occasiun da nozzas as dastga ballér cun modestia. Cuntravenziuns vegnan punidas cun 100 livras.

4. Cùnter al giütg:

L' è permess da giuvér soma per vegn o per üna marenda, ma na per daplö, e sürtot n' è bitg permess da giuvér per munaida, sot pagna da 10 livras, cun rimessa alla Derschüra, schi 'l fallamaint merita plö castei. —

5. Cùnter meltractamaint dels geniturs:

Schi geniturs survegnan bottas o fridas dals unfants, enn els an dretg da privér lur unfants da la mitet dell' ierta e la derschüra ils comdanna aint la pagna da 200 livras; schi 'ls unfants

blastemman cùnter als geniturs, crodan an 100 livras pagna, e vegnan castiès severamaint da la Derschüra, acciò ci serva da scola ed exaimpel per äters.

6. *Cùnter al maridér avant 20 ons:*

Schi giúvens o giuvnas as maridan sainza al consentimaint dels geniturs, ponnan quists ils privér da la têrza pärt dell' ierta, e an mancanza da geniturs, ponn als proxims paraunts fêr quel tant.

7. *Cùnter al maridér an parentella:*

An têrz grad da parentella (tranter cusregns) n' è bitg permess d' as maridér; e schi füss giò contract matrimoni, quel nu saja valevel, e 'ls contrahents incóvrان aint üna pagna da 200 livras e an ün castei sagond buna stima da la Derschüra.

8. *Cùnter adulteri etc.:*

- a. Contact carnél cùnter mamma, sora, figlia, nêza, chünéda, süra, madregna, figliastra, cusregna, vegn castiè culla pagna da môrt.
- b. Schi ün maridè o veav vess comerzi o svargungess üna giuvna da bun nom, vagia el da pagér 100 Raïntschs als cumögns e saia el privè da fede e giüramaint per 5 ons; e la donna saia messa alla cadagna publica per 3 uras e condannéda al mantegnimaint del naschitur (unfant) per 6 emdas cunter 6 Raïntschs pajabels dal cuolpével per la pajola e l' uffizi da lattunza vers la creatüra, e schi nul vess da pagér, saja êr el mess a la cadagna per 3 uras.
- c. Schi ün maridè vess comerzi cun 'na maridéda o veava da bun nom, croda el aint la pagna da 150 Raïntschs a favur dels cumögns; el vegn privè da fede e giüramaint per 6 ons; e la facultét d' üna tala donna vagia da crudér an propriété del si om aint al cas ci ella nu ho bitg unfants, e schi ella ho unfants, l' om ho l' usofructo anfegrn ci 'l viva; e per daplö la donna vegn messa alla cadagna per 3 uras e condannéda a pagér tot las spaisas della Derschüra sainza grazia.
- d. Schi ün giuven svargungess üna giuvna da bun nom, vegn el castiè 50 Raïntschs, e mess an praschun per ün di e üna nôtg, e la giuvna castiéda 25 Raïntschs, e messa an cadagna per 3 uras; e 'l cuolpével duéva pagér ad ella per la pajola 6 Raïntschs.

9. Cúnter fêr fêr matrimonis :

Cuolpêvels incórran aint la pagna da 50 Raïntschs; homens ponn per 3 ons bitg nir elegias aint an Uffizis publics; feminas honn da nir messas alla cadagna publica.

10. Cúnter la calumnia:

- a. Dir mel sól onur d' üna parsuna sainza pudair cumprovér, vegn castiè cun 50 livras.
- b. Schi ögn titulescha ün äter per «schelm», «môrder» o «cätzter», e possa bitg cumprovér quel tant, tala parsuna na po bitg nir duvréda per 1 on aint an Uffizis publics, e croda per daplö an pagna da 100 livras, mitet a favur dels cumögnis e mitet a favur della pärt ingiürieda; daplö vegn quella tala parsuna castièda da la Derschüra; füss quel tal üna parsuna offiziala, vegn el dimess dall' Uffizi sainza grazia.

11. Cúnter instighér a fêr dir manzögnas:

Cuolpêvels crodan aint la pagna da 20 livras an favur da la parsuna cotrés donnagéda. —

12. Cúnter daspüttas:

An cas da daspüttas e schlägaréas nu po nagiügn piglier pärt, sot pagna da 20 Raïntschs, ci crodan an favur dals cumögnis; e 'ls cuolpêvels vegnan castiès da la Derschüra.

13. Cúnter dêr pugnédas e schlaffas:

Vegr prescritg üna pagna da 3 livras an favur del Podestà e ün castei tenor baign managér da la Derschüra.

14. Cúnter fêr uso d' armas e trér or da man:

- a. Fêr uso d' armas da mintga schôrt e trér or da man fers o gaffanaia cúnter ün' ätra parsuna cun rabgia o cun malizia sainza però fêr sang, vegn punia cun 3 livras; e schi vegn fatg sang cun 10 livras an favur del Podestà; e cun castei pü grond tenor dellas circustanzas da canóscher della Derschüra.
- b. Schi ögn schläga ün äter cun ün fèrr o bastun o cun ün äter instrumaint sainza fêr sang, croda an 20 livras, e fasschond sang, an 40 livras pagna an favur del Podestà.
- c. Schi ögn pea sö da mèz ün crap cun rabgia o malizia sainza al trér or da man, croda an pagna da 3 livras; schi el al tira cúnter qualgtgi parsuna sainza culpir nagiügn, croda an

20 livras, e culpind varügn an 40 livras pagna an favur del Podestà, e supraplö castiè cun sententscha da la Derschüra. —

15. Cúnter schlägareas premeditédas.

Schi ögn schläga ün äter cun anim premeditè, vegn el privè da «fede e giuramainto», e cunstrandschia a pagér 200 livras, sainza grazia, an favur dels cumögns.

16. Ríguard l' obligaziun da stuair dêr sagiüranza al adversari:

Quel tal ci fo process, o è an quistiun, sto dêr son dumonda dal si adversari, sagiüranza per tentativs cunter la vita o la proprietet da quist ültim. El ho da métter an garanzéa paraints o amics sias residents an patria, o all' èster. Schi el è furastier, e nu catess bitg da métter sagiüranza, ho el per giüramaint da prométter da stêr a raschun, e d' as preschantêr punctualmaint mintga vota ci el vegn clamè avant la derschüra.

Cúnter re-nitents nel metter sa-giüranza.

Schi ögn nu vot bitg métter sagiüranza, vegn el admonia da la Derschüra, e croda per la prüma vota an 3 livras pagna; ho el da nir admonia per la se-gonda vota, schi croda 'l an 10 livras pagna an favur dals cumögns, e schi 'l ho da nir admonia per la terza vota inütilmaint, allura stúa quel tal ci ho dumandè sagiüranza per oblig, — sot pagna da pérder honur e giüramaint e pagér las spaisas —, da métter als mans a dies a quel renitent, e tots als preschaints hon l' oblig da 'l giudér, schi vegnan clamès, sot pagna scu sura, e manér quist renitent tar al Landamma per ésser cundannè a pagér las spaisas e nir castiè tenor baign conòscher da la Derschüra. Schi aint an quista manipulaziun suzedess qualigi enormitét, vegn al renitent considerè per tot responsabel.

Cúnter re-nitents sö la dumonda da frid.

Schi ögn cumainza daspütta cunter ün äter, e quist äter dumonda «frid» per 3 votas sainza ci vegna cunsantia, croda quel ci cumainza daspütta an pagna da 200 livras, sainza grazia, an favur dels cumögns; e

quel ci dumonda frid ho da clamér als preschaints an agiüt, e quel tal ci nu vegn croda an pagna da 50 livras, sainza grazia.

Quel tal ci dascorra cùnter l' honur da la parsuna cun la quala el è an frid o an sagiüranza, croda an 20 livras pagna, e schi el nu po cumprovér las paro-
las ingiüriusas ci 'l ho ditg, croda el an 40 livras pa-
gna e vegn degradè da honur e da giüramaint.

Quel tal ci vess o ci demusess l' intenziun da schla- Cùnter la
gér la parsuna cun la quala el è an frid o sagiüranza, da schlagér
croda an pagna da 100 livras an favur dels cumögns, parsuna sa-
sot perdita da honur e giüramaint.

Quel tal ci schläga la parsuna sagiüréda, vegn de la Derschüra castiè cul taigl de la testa mediant la speda, e cundamnè a pagér las spaisas e sbursér 200 livras als cumögns. — Schi quel tal fugiss or da la Derschüra, ho el da nir bandia an perpétuo. Schi el mazess la parsuna, cun la quala el è an sagiüranza, ho l' omicida da nir giüstiziè sö la roda a mòrt, pagér tottas spaisas e dêr als cumögns 100 livras; e schi el fugiss or da la Derschüra, ho el da nir clamè or per ün schelm public (vogelfrei).

Resta an dretg de la Derschüra d' admétter o da bitg admétter quels ci enn an sagiüranza a funczio- Dretg da
nér an qualitet da darschéder. funktionér
da darsché-
der.

17. *Cùnter omicidi e schlägaréa da scûs:*

Quel tal ci mazza üna parsuna cun noscha intenziun, malizia, an lütg da scûs o cun premeditaziun, vegn giustiziè sö la roda a mòrt, e condannè a sbursér 200 livras an favur dals Cumögns.

Schi el fugiss, vegn el clamè or per ün schelm public (vogelfrei).

Schi duos o plö parsunas as schlägan vicendévelmaint an lütg zupé, e zieva cunféssan lur fallamaint, veggan castiédas sagond la gravezza del cas, sö la vita o sön la facultet.

Schi ün individuo mazza d' anfall o disgraziedamaint ün' ätra parsuna, vegn tagliè la testa al cuolpével; e schi el fugiss or da la Val, vegn el bandia per ün on e condannè a pagér als cumögns 100 livras e las spaisas; passè l' on ho quel tal omicida d' avisér la Derschüra, schi el causa persecuziuns nu duvess bitg avair pesch, e la Derschüra ho da provéder in base allas circustanzas. Ma schi l' omicida niss aint la Val sainza al permess della Derschüra, ho el da nir punia e nu vegn datg ad el na-giügna sagiüranza; e duvess quel tal omicida nir mazzè da paraunts o amics dell' estint, an tal cass honn paraunts e amics da tottas duos bandas da prastér vicendevelmaint sagiüranza.

18. Cúnter la vendita de baigns impegnès:

Schi ögn venda baigns impegnès per libers da gravezzas sainza visér al cumpréder, croda an multa da 100 livras, e vegn privè d' honur; madem, schi el impegness duos yotas ün baign sainza ci quist vagia êr la valüta londervi.

19. Cúnter lédernetschs:

Lédernetschs fegn all' impôrt d' ün baz (23 raps) vegnan punias dal Dretg, sagond al baign managér dels giurès.

- Schi la valur da la räba anguléda ultrapasséss ün baz, perda al léder tres sententscha l' honur.
- Schi la valur anguléda riva a 6 livras, vegnan al léder tagliédas davent tottas duos uréglies.
- Schi la valur anguléda è da 9 livras, vegn al léder tagliè davent al man schnäster.
- Schi la valur anguléda riva a 15 livras, vegn el impitgè sö la fuortga; duvess 'na femna avair angulè, vegn ella naganléda aint all' äva e custrantschida a pagér 100 livras agls Cumögns, e quel tant tot a baign cànoscher da la Derschüra.

20. Cúnter ingiürier la Derschüra seduta stante.

Schi ögn ingiüriescha la Derschüra cur ci séssan Podestà, Ministral, tenénts, giürès e nudèrs durant al trattamaint da facendas criminalas, vegn el castiè 100 livras; ma schi sa tratte-scha da facendas civilas, soma cun 50 livras. N' è bitg permess da pluntunér e dir melavêrgna aint an stanza del Tribunel sot pagna da pérder «fede e giuramento.»

21. Cínter citaziums davant ätras Derschüras:

N' è bitg permess da citér o fèr citér üna parsuna della nostra Val davant la Batgetta d' ün ätra Derschüra, sot pagna da pérder l' honur «fede e giuramento», e multa da 100 ducats, dels quals la mezadet crôdan als cumögns, e l' ätra mezadet alla pärt ingiüstamaint citéda. —

22. Cínter dêr pardütga e testimonianza our da la Val:

É pruibia a mintga parsuna da Bregaglia da dêr pardütga o testimonianza our da la Val, saia per facendas civilas, scu êr crímalas, sot pagna da «fede e giuramento» e 50 livras multa; eccepziun vegn soma fatg per quels tals ci abitéschan continué-damaint aint al lütg anua els végnan clamès a dêr perdütga.

23. Cínter métter man a mercanzéa:

É pruibia da métter man vi da qualunque schôrt da mercanzéa mangiativa, o bavronda o d' äter géner, scu êr n' è bitg permess da furér barigls per fêr nir pü leva la säma, sot pagna da ledernetsch; e mintga ustier o ätra parsuna ho l' obligaziun per giüramaint da denunciér all' Autoritet tela trasgressiun, e 'l Pödestà ho da castiér als cuolpevels.

24. Cínter pégliér sö vaschegns:

Nagiügn cumögn po pigliér sö ün furastier per vaschegn sainza al cunsentimaint dals äters cumögns; e schi nis fatg quel tant, nu vagia quel act nagiügna valur. Ma schi tots als cumögns füssan cuntas da accettér ögn per vaschegn, saia allura da 'l piglér sö cunter 'na taxa da 100 scudi an favur dals cumögns.

25. Cínter al päst an occasiun da mortoris:

An occasiun da mortoris è pruibia da dêr pâsts, cun reserva allas parsunas ci honn purtè' 1 môt, e al muong; l' impôrt da pagér al muong as rimetta al baign managér dels irtévels del defunct; èr quels ci accumpognan al môt honn bitg da ir an cesa del defunct a pâst — ni unfants, ni carschias —, sot pagna da 50 livras a benefizi dals cumögns.

26. Cínter influenzér al battésim:

Nagiügn po as masdér an facendas da battésim per battagér, sans o malès, sot pagna da 200 livras; e' s intenda, ci nagiügn fatga battagér, ni vagia al dretg da battagér, äter ci 'ls Predicants ordinaris della Val.

D. Disposiziuns transitorias:

Per tottas ordinaziuns relaschédas, sententschas fatgas, e decisiuns pigliédas e manédas tres sot als statüts vigls, vagian da valair als statüts vigls; e tottas sententschas e decisiuns ci nirònn pigliédas per l'avegnir dal on del ségner 1597 davos d'ottober davent, stopgian esser giüditgéadas tenor als novs, preschaints statüts durant al spazi dels proxims 20 ons. Zieva als Cumögns ponn fér statüts scu ci ad els baign pära; ma an quist frataimp po nagiügna Comunitet as permétter da métter tiers o da schminuir vargot vi dals statüts sot pagna da 100 rantschs.

Amen.

«Nè legge, nè statuto non vale,
«Se poco o assai non si castiga il male.»
